

Migration, kvinder og skønlitteratur

Spændingsfeltet mellem hjemvé og hjem

AF YVONNE MØRCK

Kan en samfundsforsker anvende skønlitterære repræsentationer i udforskningen af migrationsrelaterede temaer? Kan man få ny viden om f.eks. kønsforhold og følelsesmæssige sider af livet i familier berørt af migration ved at inddrage skønlitteratur som kilde? Det er de hovedspørgsmål, som denne artikel forsøger at besvare.

Hvorfor skulle en samfundsforsker gribe til skønlitterære værker i sin udforskning af migrantkultur? Jeg har i en årrække forsket i unge med tyrkiske, pakistanske og marokkanske rødder, såkaldte andengenerationsindvandrere. Hvordan visse velfungerende unge, som jeg betegner bindestregsdanskere, håndterer og transformerer deres kultur- og kønskulturarv har været i fokus (Mørck 1998). I den forbindelse har jeg haft stort fagligt udbytte af at inddrage kunstneriske udtryk såsom fiktionsfilm (Mørck 1996), teater og skønlitteratur (Mørck 1998), da kunst giver mulighed for at udtrykke følelser af f.eks. rodløshed, nostalgi og fremmedgørelse, ligesom tabubelagte temaer som identitetsskift og -dilemmaer, kvindeundertrykkelse, og drømme om henholdsvis at vende og finde hjem, kan tages op. Problemstillinger der alle vedrører kulturel kreolisering, kulturel blanding på nogle af livets væsentligste områder. Jeg har anvendt kvalitative samfundsvidenskabelige metoder

(f.eks. interview og deltagerobservation) og en vifte af kildetyper (f.eks. radio- og tv-programmer, avisartikler), hvorved jeg konstruerede en specifik empiri-bricolage, som var velegnet til at belyse netop mine problemstillinger.

I det følgende ønsker jeg at diskutere, hvorvidt skønlitterære repræsentationer kan bidrage til en øget forståelse af de følelsesmæssige sider af livet i familier berørt af migration; dels fordi denne dimension er underbelyst i eksisterende forskning, og dels fordi den er afgørende for, hvordan en familie falder til i det nye land. Følelser i relation til *hjemvæ* og *hjem* anvendes som eksempler, og da denne artikel opdyrker nyt land i en dansk kontekst, inddrager jeg udenlandske oversigter og analyser af enkeltværker. Et overordnet formål er således at illustrere, at der ligger nogle muligheder i skønlitterært materiale inden for migrationsfeltet. Der er ikke tale om en litterær analyse; snarere kan litteratur bruges til f.eks. eksemplificeringer og til at få øje på nye eller underbelyste temaer.

Hjemvæ eller *returmyten*, dvs. forestillingen om at vende tilbage til oprindelseslandet (enten konkret eller drømme derom) er både et dominerende tema i migrantlitteraturen (White 1995:14)¹ og i migranternes virkelige liv. For andengenerationen handler det ikke om hjemvæ, men om overhovedet at *finde (et) hjem*. Da kvinden tildeles rollen som kulturel grænsemarkør i forhold til majoritetssamfundet og derfor søges kontrolleret af det etniske minoritetssamfund, befinder den unge kvinde sig i en særlig loyalitetskonflikt, nemlig mellem familiens og egne øn-

*Omslaget til Renan Demirkans roman
Sort te med tre stykker sukker
med indsat portræt af forfatteren.*

sker i forhold til f.eks. øget selvstændighed, herunder selvbestemmelse over egen krop, seksualitet og valg af ægtefælle. Denne position kan vanskeliggøre projektet med at finde et ståsted eller et hjem i familiens opvoksekultur samtidig med, at de unge kvinder ofte hverken føler sig helt hjemme i det land, de er opvokset i eller accepteres af dets majoritetsbefolkning. Disse spændingsfelter handler overordnet om brydninger mellem traditionalitet og (sen)modernitet og dermed om identitetsforhandlinger og om muligheder for kulturel kreolisering (se f.eks. Mørck 1998).

De to udvalgte værker er skrevet af kvinder med rødder i Tyrkiet bosiddende i Tyskland, nemlig Saliha Scheinhardt, som er arbejdsmigrant, og Renan Demirkan som er andengenerationsindvandrer eller binstregstysker. Jeg anvender bøgerne som en slags casestudier, således at de konklusioner og tendenser, der kan uddrages, gerne skulle række ud over de konkrete eksempler. Kvinders perspektiver er ofte usynlige, både i samfundsvidenskabelige og skønlitterære repræsentationer, men migrantlitteratur skrevet af kvinder står relativt stærkt i Tyskland.² Værker skrevet af kvindelige migranter eller kvinder, hvis forældre har krydset landegrænser, udfordrer desuden ofte det hegemoniske kønssyn, som udspringer af den mandsdominerede samfundsvidenskabelige forskning (White 1995:11).

Skønt skønlitterære kilder har været anvendt som supplerende materiale (ibid.9), så har megen samfundsvidenskabelig migrationsforskning trukket på statistisk og demografisk materiale, dvs. at hovedparten af migrationsforskningen, bortset fra den antropologiske og dele af den social-historiske, har overset det individuelle menneskes rolle. Det er videnshuller, som skønlitteratur kan være med til at udfylde (ibid.10). Skønlitteratur kan sætte det enkelte menneskes oplevelse af at være i diaspora i fokus samtidig med, at den kan sætte individets historie ind i større samfundsmæssige sam-

menhænge. Skønlitteratur kan også være et vigtigt redskab i forhold til både et individuelt og et kollektivt erindrings- og identitetsarbejde, dvs. kulturarvs- og tilpasningsrefleksioner (se f.eks. Bald 1991, 1995, Rushdie 1992, Chambers 1994, Røgilds 1995, 1997, Singh, Skerrett & Hogan 1996, Brinker-Gabler & Smith 1997, Veer 1997, Ålund 1997).

KLASSIFICERING AF MIGRANTLITTERATUR

Ligesom der er store diskussioner om, hvordan man skal betegne migranter og deres efterkommere (f.eks. etniske minoriteter og andengenerationsindvandrere), så er der uenighed om, hvad skønlitteratur skrevet af migranter og deres efterkommere kan kaldes (se Fischer & McGowan 1996 om Tyskland). Er det f.eks. gæstearbejder-, migrant- eller udlændingelitteratur? I hvor mange generationer formodes man at være henholdsvis indvandrer og migrationsforfatter? Skal der skrives om migrationsrelaterede temaer for at tilhøre denne kategori? Hvilke sprog skal denne litteratur skrives på? Er der tale om to- eller fremmedsprogede forfattere?

Der er dog tale om litteratur skrevet af både arbejdsmigranter og flygtninge og deres efterkommere og af f.eks. mennesker fra tidligere kolonier, som er rejst til ex-kolonimagternes storbyer for at uddanne sig og/eller bosætte sig og her har skabt sig en forfatterkarriere (f.eks. Salman Rushdie, Tahar Ben Jelloun), herunder kvinder som er kommet til vesten som medfølgende hustruer (f.eks. Buchi Emucheta). Både klasse-, generations- og kønsforskelle mellem disse forfattere har betydning for, hvilke temaer der beskrives og for de livsstrategier, der oprides.

Udviklingen inden for migrantlitteraturen kan klassificeres i fire faser. *Første fase* består af en række såkaldte førlitterære former såsom nyhedsbreve eller aviser henvendt til forskellige etniske minoritetsgrup-

per. De repræsenterer ofte et forsøg på at fastholde tidligere identiteter og bånd. Det kan også dreje sig om dagbøger, breve, sange og andre mundtlige beretninger, og disse skrifter kan betragtes som kilder til rekonstruktion af migrationserfaringer (King, Connell & White 1995:xi).

Den *anden fase* består af en produktion af digte, noveller og reportager skrevet på og ofte også publiceret på de respektive modersmål; sædvanligvis i aviser og tidskrifter produceret inden for et etnisk (lokal)samfund. Disse skrifter kan tolkes som en slags terapi, idet mennesker, der har været involveret i migration, heri giver udtryk for fælles erfaringer ved at fastholde disse i enkle, konventionelle og ofte selvbiografiske former (ibid.xi). Mennesker, herunder migranter, husker sjældent i fint tilrettelagte kronologier, ligesom erindringer udsættes for indirekte former for social kontrol og/eller styres af dominerende og populærkulturelle former. Endvidere bestemmer forlagsbranchen, hvad der udgives og distribueres, hvilket har betydning for, hvilke stemmer, der kommer til orde (ibid.xii).³

Den *tredje fase* indeholder fremkomsten af en helstøbt litteratur, som benytter sig af en vifte af sofistikerede narrationer, herunder komplekse romaner, skuespil, film og digte. Værkerne er skrevet på de dominerende magters sprog – f.eks. engelsk, fransk og tysk. Forfatterne, hvoraf de fleste er efterkommere af migranter, er ofte professionelle skribenter og deres arbejder svinger fra beskrivelser af forældregenerationens migrationserfaringer til mere komplicerede temaer vedrørende identitet og ambivalens udsprunget af både kulturel konfrontation og kreolisering. Mange af de litterære produkter er postmoderne udforskninger af postkoloniale, flerkulturelle møder, ligesom de afspejler migrationens globalisering – se f.eks. Salman Rushdies værker (ibid.xii).⁴

I den *fjerde og sidste fase* kastes der ikke blot lys over migrationsprocessen, men disse værker og skribenter spiller en stadig sti-

gende rolle i udviklingen af tidligere rent nationale literaturer. Inden for f.eks. engelsk- og fransksproget litteratur udgør migration og kolonialisme rødderne i visse dele af den litterære struktur (ibid.xii), hvor begge landes literaturer er blevet beriget gennem forfattere fra tidligere kolonier.

FRA MIGRANT- TIL BINDESTREGS-IDENTITET: TYRKISKE STEMME

Meget af litteraturen i Tyskland før 1980erne indeholdt beskrivelser af fordomme, identitetskonflikter og bristede drømme (Fischer & McGowan 1995:44), og den bevægede sig i fase et og to, mens den siden da har udfoldet sig i spændingsfeltet mellem fase tre og fire, hvortil også Scheinhardts og Demirkans bøger kan kategoriseres.⁵

Der er stort set ingen skønlitterære tekster på tysk skrevet af kvinder fra den første gæstearbejdersgeneration (ibid.49). Dels var der få kvindelige migranter, dels havde de ofte en ringe skolebaggrund. I begyndelsen af 1980erne var kvinder med rødder i Tyrkiet imidlertid dominerende blandt tidens kvindelige migrantforfattere, og i midten af 1980erne udgjorde de tyrkiske kvinder i Tyskland en meget varieret gruppe, såvel kulturelt, som socio-økonomisk (modsat i Danmark hvor langt hovedparten har landsbybaggrund). Der var f.eks. mange, der kom til landet som politiske flygtninge, blandt dem studenter, akademikere og kunstnere fra storbyerne. Den i Tyskland udbredte opfattelse af, at tyrkisk er lig med bønder fra Anatolien, usynliggjorde den progressive udvikling, som trods alt var opnået i Tyrkiet. For mange tyrkiske kvinder gav dette møde med fordomme deres selvopfattelse et knæk (ibid.50).⁶

Saliba Scheinhardt kom imidlertid til (Vest)Tyskland som industriarbejder i 1967 og er nu professionel forfatter. Hun var den første tyrkiske kvindelige migrant, der skrev på tysk: I 1983 udgav hun *Frauen, die sterben ohne das sie gelebt hätten* (*Kvinder der*

Tilskuere til multikulturelt karneval i Kreuzberg, Berlin, hvor der bor mange med tyrkisk baggrund. Foto: Yvonne Mørck.

dør uden at have levet) og i 1984 *Drei Zypressen* (*Tre cypresser*). Hendes kvindelige figurer kommer fra Anatoliens landsbyer eller storbyernes slum. Hos hende ligger kvindernes skæbner fuldstændigt i hænderne på deres fædre, brødre og ægtemænd, som enten tvinger dem til at migrere, udsætter dem for ekstrem brutalitet eller forlader dem uden økonomiske midler i hjemegnen, når de selv er rejst ud. Frygt og afhængighed forhindrer mange af kvinderne i at udvikle konstruktive strategier til forbedring af deres situation (Fischer & McGowan 1995:49-50).

Scheinhardt ønsker at tale for de migrantkvinder, som ikke selv kan udtrykke

deres erfaringer. Dette bestemmer også hendes valg af litterær stil, nemlig fiktive biografier baseret på bl.a. interviews og deltagerobservation, hvor fortælleren taler i første person, hvorved der opnås en følelsesmæssig identifikation og solidaritet fra læserens side (ibid.50).

I *Drei Zypressen* fortæller Gülnaz, Zümrit og Zeynep hver deres rørende/rystende historier om deres liv, bl.a. om den kvindeundertrykkelse, der finder sted i henholdsvis Tyrkiet og i tyrkiske miljøer i Tyskland. Skønt der på bagsideteksten oplyses, at det er autentiske livshistorier, får man ikke noget at vide om tilblivelsen af dem. Har Scheinhardt båndet historier med levende

Tyrkisk marked ved Kofthusser Tor i Berlin. Foto: Yvonne Mørck.

kvinder, eller har hun sammensat forskellige kvinders livserfaringer til fiktive biografier eller noget helt tredje? Det spørger jeg om som samfundsforsker. Samtidigt kan jeg konstatere, at Scheinhardt blot gør det mange samfundsvidenskabelige forskere, der har arbejdet med livshistorier, har gjort, nemlig udeladt metodeoplysninger og -refleksioner i de endelige værker (se Mørck 1990). Disse burde have været fremlagt, således at læseren f.eks. kunne vurdere, hvilken position fortælleren taler fra og i hvilken kontekst, beretningen er blevet til.

Det er dog lærerig læsning, hvis man er interesseret i kønnenes positioner i brydninger mellem traditionalitet og moder-

nitet. Beretningerne er nemlig lærestykker i bl.a. de følelsesmæssige sider af bevægelsen fra tidligere kvindegenerationers accept af den patriarkalske tradition til nutidige kvinders kritik af deres livssituation, hvor de på alle områder har flere pligter og færre rettigheder og muligheder end mænd. Så håbet om og forpligtelsen til at skabe et bedre kvindeliv fremover er hos de unge kvinder, idet de ved enten at være flyttet til storbyer i Tyrkiet eller til vest-europæiske lande, har fået mulighed for at drage nytte af moderniteten i kampen for øget selvbestemmelse over eget liv (Fischer & McGowan 1996:13). For som unge Zeynep siger sidst i bogen, så har døtre

“...ansvar for tidligere kvindegenerationers uopfyldte drømme og forpligtelse over for dem, der kommer efter os..., således at de, der kommer efter os, ikke behøver at gå det igennem, vi har måttet gennemgå” (Scheinhardt 1992:139, min oversættelse).

De unge kvinder føler sig således mere hjemme i moderniteten, og de muligheder den kan tilbyde, end i en traditionalitet, som i bedste fald er en spændetrøje og i værste fald et brutalt fængsel for kvinder. Samtidig illustrerer historierne, ligesom mine resultater i tidligere undersøgelser (bl.a. Mørck 1990, 1996, 1998), at de unge kvinder har tætte følelsesmæssige bånd og markante forpligtelser over for forældrene, som følge af en kollektivistisk oprindelseskultur. Dette gør, at de i høj grad bøjer sig for forældrenes og minoritetssamfundets normer, idet de hverken ønsker at støde forældrene fra sig eller at handle på måder, der kan betvivle deres og dermed familiens ry og rygte. For så risikerer henholdsvis den enkelte kvinde og familie at blive marginaliseret i minoritetsmiljøet, og hvem ved om majoritetssamfundet vil byde dem inden for i deres fællesskab?

MELLEM HJEMVE, HJEMLØSHED OG HJEM

Spørgsmålet om at føle sig hjemme behandles også af *Renan Demirkan*, som er én af de to første “tysktalende forfattere af ikke-tysk oprindelse” efter 1945, der har ligget på bestsellerlisten i månedsvis (Tan & Waldhoff 1996:150). Det gjorde hun i 1991 med debutbogen *Schwarzer Tee mit drei Stück Zucker* (Sort te med tre stykker sukker). Demirkan er født i Ankara i 1955 og opvokset i Tyskland, hvor hun siden begyndelsen af 80'erne har arbejdet som professionel skuespiller.

Bogen har stærke selvbiografiske træk. Den beskriver en navnløs fortællers – en ung kvindelig skuespiller – barndom i Tyrkiet, hendes rejse som barn til Tyskland og

om hende og forældrenes liv i spændingsfeltet mellem de to lande. Fortælleren ligger på et hospital i Tyskland for at føde sit første barn, som hun skal have med en ty-sker. Historien fortælles i et samspil mellem bogens nutid og flashback, hvilket bevirker, at læseren får indsigt i både fortællerens livs- og familiehistorie samt historiske dimensioner.

Skønt fortællerens far var ingeniør, måtte han søge job i Tyskland for at forsørge sin familie. Moderen havde svært ved at falde til i det fremmede. Hun hægede om traditioner og religion, og hun

“...fik døtrene til at sverge, at de altid ville bevare deres “anstændighed”. De måtte hverken komme med på skolerejser eller gå med til kammeraternes fester. “Det vil I forstå med tiden. Et menneske må aldrig miste sine rødder. Og her vil vi altid være fremmede” (Demirkan 1992:33-34).

I romanen kommer moderens hjemve og nostalgi til udtryk i drømme om “...den uforlignelige sorte te, som blev serveret med tre stykker sukker” (ibid.35). Hun besøgte regelmæssigt Tyrkiet, mens der gik tyve år, før faderen tog med tilbage. Og selvom han mente, at et hjemland kan være et sted, man selv må finde (f.eks. i kunsten), så havde også han i alle årene haft planer om at vende tilbage. Og han drømte, ligesom mange af virkelighedens tyrkiske forældre, om, at hans døtre skulle studere et naturvidenskabeligt fag. Derefter skulle de

“...flytte hjem sammen med forældrene og vie deres liv til deres hjemlands sociale og politiske velfærd” (ibid.41).

Da begge forældre tog afsted til Tyrkiet for at forberede deres endelige tilbagevendten, blev faderen syg af at være der, og efter en uge vendte han alene tilbage til Tyskland (ibid.11-112). De havde investeret i en lejlighed i Ankara, som moderen havde overhængt med billeder af døtrene.

Familien i Tyrkiet havde besøgt hende dér, men:

“Den tilfredsstillelse, det indebar at stige op fra en ung kvindes betydningsløse skyggetilværelse til at blive et respekteret ældre menneske, var ikke nok til at få hende til at blive” (ibid.114).

Moderen følte sig fremmed i sit eget hjemland, så også hun vendte tilbage til Tyskland. Efter hjemkomsten gik forældrene tur i byens oplyste gader med stormagasinerne farvestrålende reklamer og gademusikanter:

“De standsede foran springvandet, og faderen tørrede med et ryk sine øjne og trykkede sin kone ind til sig: “Vi må fortælle vores barnebarn de sjove historier om Hacivat og Karagöz”. Moderen nikkede: “Ja, og også Ali. Jeg laver kylling i valnøddesovs”, og hun knugede lommestørklædet i hånden” (ibid.115).

Barnebarnet er det barn, fortælleren er ved at føde, og Ali er den tyske svigersøn, som har fået tildelt et tyrkisk navn. Denne del af romanen beskriver m.a.o., at de ældre, selv om de ønsker at holde fast ved det velkendte, selvfølgelig også påvirkes af livet i det nye land. De kombinerer erfaringer flere steder fra, og de ønsker at videregive historier fra Tyrkiet til deres tyrkisk-tyske barnebarn og tyske svigersøn, således at fortiden kommer til at hænge sammen med nutiden.

I romanen illustreres fortællerens erfaringer med at føle sig spændt ud mellem forældrenes og egne ønsker bl.a. ved, at hun i en periode som helt ung flytter hjemmefra. Forældrene mener, at hun dermed har forrådt dem, og hun siger selv:

“Hvad har jeg forrådt? Vores baggrund? Den forrådt de selv lige så meget, da de flyttede hertil” (ibid.61)

og videre:

“Jeg ved ikke, hvad hjemland betyder. Noget man kan holde fast i måske for ikke at falde” (ibid.62).

Andengenerationen, hvis forældre har rod i en traditionalistisk kollektivistisk baggrund, er født ind i et følelsesmæssigt dilemma. Grundlæggende ønsker de at blive accepteret af forældre og minoritets- såvel som majoritetsbefolkningen, som de mennesker, de nu er blevet med hver deres kulturelle og sproglige blanding.

AT FINDE HJEM I BÅDE-OG-POSITIONEN

Demirkans fortæller/fantaserer også om at blande naturen, byerne og menneskene i hendes liv, således at hendes kommende barn kan få glæde af begge verdener (ibid.99-100). Denne drøm illustrerer ønsket om at mixe forskellige kulturelle strømme og om at skabe kreoliseret kultur. Det vil sige, at det er en kunstnerisk måde at udtrykke, hvad samfundsforskere argumenterer i forskellige kulturteorier. En vigtig pointe i disse teorier er at erstatte en enten-eller-position med en både-og-position, således at det både er legitimt og muligt at være f.eks. både tyrker og tysker på en og samme gang. Denne position er imidlertid, som bl.a. min egen forskning og skønlitterære eksempler påviser, ikke altid lige let. Og for kvinder er den særlig kompliceret, idet de forventes at leve op til en altoverskyggende loyalitet over for forældregenerationens og minoritetssamfundets ofte fastlåste normer og idealer.

Men måske er der ikke så stor forskel mellem de ældres hjemvæ og de unges søgen efter et hjem? De ældre rejste ikke ud med tanke på at blive væk for altid eller med et bevidst ønske om at forandre sig. Det skete dog umærkeligt og det, de gennem alle årene i det fremmede har opfattet som hjem og har længtes efter, viser sig at være en urealiserbar drøm. Forældrene er således ufrivilligt blevet kulturelt kreoliseret, men det går ofte først rigtigt op for dem, når de

skal realisere returdrømmen. Det er vigtigt, at de ældre erkender ikke blot den proces, der er sket med dem selv, men også, at deres børn er blevet nogle andre mennesker, end hvis de var blevet i Tyrkiet eller i andre oprindelseslande. Denne erkendelse er afgørende, hvis migrantfamilier ikke blot som enkeltindivider, men også som familier skal finde hjem i det nye land. Og de forandringer, der implicit er fulgt med migrationen, har forholdet mellem kønnene og generationer på dagsordenen. Skønt et kendetegn ved mennesker, der mere eller mindre permanent krydser landegrænser, er ambivalens (måske mere end andre mennesker i (sen)moderne samfund), så får det nye barn i Demirkans historie måske nemmere ved at finde hjem end de to forrige generationer. Denne generation vil formodentlig sætte andre temaer på dagsordenen og dermed give samfundsforskere nye udfordringer.

NOTER

1. Se Shumsky 1995 (i King, Connell & White) om returmyten i forskellige amerikanske romaner fra 1920- og -30'erne; bl.a. Sophus Keith Winthers "Take All to Nebraska" fra 1936 om en dansk udvandrerfamilies historie. Som kuriosum vil jeg nævne bogen "Syv Ungdomsaar i U.S.A." af Holger Egekvist (Hagerup, København 1937). Efter år i det fremmede returnerede han til Danmark og blev skoleinspektør på min barndoms skole – dog længe før min tid!

2. Meget andet kunne have været inddraget, herunder forfattere med alle mulige nationale og sproglige rødder, som findes i f.eks. Storbritannien, Frankrig og USA: bl.a. asiatiske-engelske (f.eks. Hanif Kureishi, Ameena Meer, Meera Syal), nordafrikanske-franske, dvs. migranter fra Maghreb-landene og deres efterkommere, de såkaldte Beur (f.eks. Nina Bouraoui) og endelig kinesisk-amerikanske (f.eks. Gish Jen). Se Kristensen 1991 om Beur-kulturens forskellige kunstneriske udtryksformer samt f.eks. Woodhull 1997, Lionnet 1997 og Hargreaves 1995 for oversigt over og analyser af Beur-skønlitteratur.

3. Palma 1998 og Ajini 1998 (i *Forfatteren* nr. 6, 1998) kritiserer netop den danske forlagsbranche for at stille snævre tematiske og sproglige forvent-

ninger til to- eller fremmedsprogede forfattere, f.eks. at værkerne skal handle om, hvordan det er at bo i Danmark – om racisme og kulturchok.

4. Migrantlitteratur i Danmark befinder sig mellem fase to og tre. Ifølge forfatterforeningens blad *Forfatteren* nr. 6, 1998 findes der en stor gruppe af to- eller fremmedsprogede forfattere i dagens Danmark. Nogle skriver på deres modersmål eller på engelsk, andre på dansk (Kont 1998). Sytten af disse deltog i år i det første seminar for tosprogede forfattere i Danmark (Erdem 1998). Nogle har blot udgivet et enkelt værk, andre flere, og man kan nævne Murat Alpar, Adil Erdem, Ruben Palma, Jamal Maljoub, Sara Stinus, Maria Giacobbe, Fatuma Ali, Marco Goli, Omar Dhahir, Muniyam Al-Faker, Lennox Raphael. Se Skov Rasmussen 1995 for en antologi med fremmedsprogede forfattere i Danmark. Meryem Sert er hidtil den eneste fra andengenerationen, der har skrevet om sine dobbeltkulturelle erfaringer, men Adil Erdem har over for mig givet udtryk for, at det er et spørgsmål om tid, inden der kommer flere på banen. Goli, som er flygtning fra Iran, har dog valgt en kvindelig tyrkisk-dansk hovedperson i sin debutroman *Pigen de kaldte Drøm* (Forlaget Magdalene, København 1996). I det svenske forfatterforbund er der over 200 medlemmer, som skriver på andre sprog end svensk, men det afspejles ikke i de store forlags udgivelser for de oversattes sjældent til svensk (Grive & Uzun 1995:7). Se dog Grive & Uzun 1995 hvor over 70 forfattere er repræsenteret. Fra Norge kan nævnes Khalid Hussain og Nasim Karim, som har rødder i Pakistan samt Jamshed Masrooor og Lovleen Kumar.

5. Se Fischer & McGowan 1995 og 1996 samt Seyhan 1997 for yderligere uddybning, bl.a. om andre tyrkisk-tyske kvindelige forfattere end dem, der omtales her: f.eks. Ermine Sevgi Özdamar, Aysal Özakin, Alev Tekinay og Zehra Cirak.

6. Et eksempel er Aysal Özakin, som allerede før hun bosatte sig i Tyskland i 1981, var kendt i Tyrkiet for den kvindebevidste bog "The Prizegiving" (*The Women's Press*, London 1988), der var en af de første romaner, der problematiserede ægteskabsinstitutionen. Özakins møde med livet i exil og det faktum, at hun ikke blev accepteret som en forfatter med en individuel kunstnerisk identitet, men blev opfattet som medlem af en ansigtsløs og inferior kultur, påvirkede hendes kreativitet. Hendes følelse af hjemland og identitet fandt hun derfor i sine litterære værker (Fischer & McGowan 1995:51, se også Seyhan 1997). I 1990 flyttede hun til England for at undslippe de begrænsninger, hun følte sig udsat for i Tyskland (Fischer & McGowan 1996:15).

REFERENCCELISTE

- Bald, Suresth Renjen (1991) *Images of South Asian migrants in literature: differing perspectives*, in *New Communities* 17/3.
- Bald, Suresth Renjen (1995) Negotiating identity in the metropolis. Generational differences in South Asian British fiction, in King, Connell & White.
- Brinker-Gabler, Gisela & Smith, Sidonie (eds.) (1997) *Writing New Identities. Gender, Nation, and Immigration in Contemporary Europe*. University of Minnesota Press, London.
- Chambers, Iain (1994) *Migrancy, culture, identity*. Routledge, London.
- Demirkan, Renan (1992) *Sort te med tre stykker sukker*. Rosinante, København.
- Fischer, Sabine & McGowan, Moray (1995) From Pappkoffer to Pluralism. Migrant writing in the German Republic of Germany, in King, Connell & White.
- Fischer, Sabine & McGowan, Moray (1996) From "Pappkoffer" to Pluralism: on the Development of Migrant Writing in the Federal Republic of Germany", in David Horrocks & Eva Kolinsky (eds.) *Turkish culture in German society today*. Berghahn Books, Oxford.
- Grive, Madeleine & Uzun, Mehmed (1995) *Världen i Sverige. En internationell antologi*. En bok för alla AB, Stockholm.
- Hargreaves, Alec (1995) Perceptions of place among writers of Algerian Immigrant origin in France, in King, Connell & White.
- Lionnet, Françoise (1997) Narrative Strategies and Postcolonial Identity in Contemporary France: *Leïla Sebbar's Les Carnets de Shérazade*, in Brinker-Gabler & Smith.
- King, Russell, Connell, John & White, Paul (eds.) (1995) *Writing across Worlds. Literature and migration*. Routledge, London.
- Kristensen, Anna (1991) *Beur-kulturen i Frankrig*, in *Tendens* nr.2.
- Mørck, Yvonne (1990) *Livshistorie og kvindeliv. Livshistoriens anvendelighed i den antropologiske forskning*. Specialrækken nr.31. Institut for Antropologi, København.
- Mørck, Yvonne (1996) *Mixede masalaer, asiatiske countrysangere og "bhaji" på stranden. Representation af kulturel kreolisering*, in *Social Kritik* nr.45/46.
- Mørck, Yvonne (1998) *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Forlaget Sociologi, København.
- Røgilds, Flemming (1995) *Stemmer i et grænse-land. En bro mellem unge indvandrere og danskere?* Politisk Revy, København.
- Røgilds, Flemming (1997) *Med hjemløsheden som hjem: En dialog mellem ungdomskulturer i eksil?*, in *Dansk Sociologi* nr.3.
- Rushdie, Salman (1992) *Fantasiens hjemlande*. Samleren, København.
- Scheinhardt, Saliha (1992) *Drei Zypressen. Erzählungen über türkische Frauen in Deutschland*. Herder/Spektrum, Freiburg.
- Seyhan, Azade (1997) Scheherazade's Daughters. The Thousand and One Tales of Turkish-German Women Writers, in Brinker-Gabler & Smith.
- Singh, Amritjit, Skerrett, Joseph T. & Hogan, Robert E. (eds.) (1996) *Memory & Cultural Politics. New Approaches to American Ethnic Literatures*. Northeastern University Press, Boston.
- Skov Rasmussen, Anette (red.) (1995) *Himlen er min hat*. CDR-Forlaget.
- Tan, Dersun & Waldhoff, Hans-Peter (1996) Turkish Everyday Culture in Germany and its Prospects, in David Horrocks & Eva Kolinsky (eds.) *Turkish culture in German society today*. Berghahn Books, Oxford.
- Veer, Peter van der (1997) "The Enigma of Arrival": Hybridity and Authenticity, in Pnina Werbner & Tariq Modood (eds.) *Debating Cultural Hybridity. Multi-Cultural Identities and the Politics of Anti-Racism*. Zed Books, London.
- White, John (1995) Geography, literature and migration, in King, Connell & White.
- Woodhull, Winifred (1997) Ethnicity on the French Frontier, in Brinker-Gabler & Smith.
- Ålund, Aleksandra (1997) *Multikultiungdom. Kön, etnicitet, identitet*. Studentlitteratur, Lund.

SUMMARY

Migration, women and fiction. The tension between Homesickness and Home.

This article focuses on how social scientists can use fiction when studying migrant culture. The argument is that art e.g. fiction in different ways can illuminate personal experiences and feelings as well as themes and perspectives that are seldom treated in academic literature. The case of two female Turkish-German writers is forwarded and related to the author's own empirical work among hyphenated Danes.

Yvonne Mørck, mag.scient., ph.d.,
adjunkt, Sociologisk Institut